

WIESŁAW THEISS
Akademia Pedagogiki Specjalnej
w Warszawie

DOI: 10.17460/2017.3_4.03

LISTY JANA HULEWICZA DO RYSZARDA WROCZYŃSKIEGO Z 1959 ROKU

Wydawany od początków 1947 r. „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, kwartalnik Związku Nauczycielstwa Polskiego, przestał ukazywać się już po ok. dwóch latach obecności na wydawniczym rynku. Powodem zamknięcia pisma były szeroko rozumiane względy polityczne. Nie do zaakceptowania przez ówczesne władze kraju był niezależny, wolny od cenzury program naukowo-badawczy kwartalnika, połączony z zadaniem propagowania demokratycznych tradycji ruchu nauczycielskiego. Nie było już wtedy miejsca w przestrzeni publicznej również dla działaczy partii ludowych obecnych w redakcji pisma. W 1959 r., na fali tzw. popaździernikowych zmian polityczno-społecznych przynoszących chwilową demokratyzację życia publicznego, doszło do reaktywowania „Przeglądu”. Odtąd pismo będzie stale obecne na krajowej arenie naukowej i społecznej, by konsekwentnie i na wysokim poziomie realizować swoje główne zadanie, określone jako badanie, dokumentowanie i popularyzowanie dziejów oświaty i wychowania¹.

Przedstawiane na tym tle *Listy Jana Hulewicza do Ryszarda Wroczyńskiego z 1959 r.* są z różnych względów ważnym i cennym zapisem drogi, jaką „Przegląd Historyczno-Oświatowy” przeszedł w pierwszym roku nowo rozpoczętej działalności. A nie było to łatwe zadanie. Już sam punkt wyjścia, wstępne prace organizacyjne napotykały na trudności i przeszkody, o czym następująco wspominał

---

¹ Zob.: *Od Redakcji*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” (dalej: „PHO”) 1959, nr 1; T. W. Nowacki, *Trzydziestolecie „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „PHO” 1989, nr 2; R. Wroczyński, *Notatki z okazji 25 lecia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „PHO” 1993, nr 1; T. Gumuła, *Czterdzieści pięć lat „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „PHO” 2003, nr 3–4; E. Kozdrowicz, *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2005, s. 1046–1050.

Tadeusz W. Nowacki: [...] *spotykałem się z Ryszardem Wroczyńskim sporadycznie aż do chwili, gdy został redaktorem „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, a ja Jego zastępcą. Od razu zgodził się, że nie będziemy prowadzili pisma bez udziału jego dotychczasowych redaktorów: profesora Henryka Barycza i Jana Hulewicza. Profesor Barycz odmówił kategorycznie, a Hulewicz zgodził się na współudział w pracach redakcyjnych. Jeździłem w tej sprawie dwukrotnie do Krakowa. Rzeczą ta miała swój podtekst polityczny, gdyż pismo zostało zawieszona na skutek nieufności władz do pierwotnej redakcji*². Obok J. Hulewicza, R. Wroczyńskiego oraz T. W. Nowackiego w pierwszym składzie redakcji znaleźli się także Teofil Wojeński oraz Wanda Ferens (sekretarz).

W 1959 r. główne postaci publikowanych *Listów* – Jan Hulewicz (1907–1980) oraz Ryszard Wroczyński (1909–1987) – należały do grona czołowych w kraju przedstawicieli nauk humanistycznych w zakresie historii szkolnictwa i pedagogiki. Hulewicz po studiach polonistycznych w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w 1930 r. uzyskał doktorat z zakresu filozofii, a w 1939 r. habilitował się w Uniwersytecie Jagiellońskim. Jego ówczesne główne prace: *Udział Galicji w walce o szkołę polską 1899–1914* (1934) oraz *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w XIX w.* (1939) znalazły uznanie w środowisku historyków i pedagogów. Wtedy też nawiązał kontakty naukowe z Heleną Radlińską, co w przyszłości miało zaowocować różnymi inicjatywami wydawniczymi. W czasie II wojny światowej kierował w Londynie Funduszem Kultury Narodowej, udzielającym wsparcia naukowcom i artystom na emigracji i w kraju. Po 1945 r. na stałe związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie na Wydziale Filozoficzno-Historycznym kierował katedrą Historii Szkolnictwa oraz pełnił różne funkcje administracyjne. Był autorem wielu studiów z obszaru dziejów szkolnictwa oraz historii nauki, w tym monografii Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1918. *Zarys dziejów* (1958). Począwszy od 1947 r., przez ponad trzy dekady redagował kolejne tomy „Biblioteki Narodowej”. Z kolei wspierając i rozwijając, przy współpracy ze Związkiem Nauczycielstwa Polskiego, badania nad szkolnictwem i oświatą, przyczynił się – jak już wiadomo – do powstania kwartalnika „Przegląd Historyczno-Oświatowy” oraz zredagował pięciotomową serię *Z dziejów oświaty*. W 1959 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego³.

W przedwojennym Krakowie studiował także Ryszard Wroczyński, co można uznać za symboliczną okoliczność łączącą obydwu redaktorów „PHO”. W latach 1928–1933 r. odbył studia w Uniwersytecie Jagiellońskim z zakresu filologii polskiej oraz pedagogiki, tam też w 1938 r. uzyskał doktorat. W czasie wojny i okupacji 1939–1945 był zaangażowany w tajną działalność nauczycielską,

² T. W. Nowacki, *Ryszard Wroczyński – wspomnienie*, w: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, red. A. Przeclawska, W. Theiss, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999, s. 33.

³ Zob.: R. Dutkova, *Jan Hulewicz – uczonec i pedagog*, „PHO” 1982, nr 3–4; B. Łuczyńska, *Hulewicz Jan*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, red. T. Pilch, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 264–267.

należał do ścisłego kierownictwa konspiracyjnej Okręgowej Komisji Oświaty i Kultury w Białymstoku. Od 1947 r. związał się z kierowaną przez Helenę Radlińską Katedrą Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie w 1950 r. uzyskał habilitację. Po zamknięciu przez władze tego ośrodka w 1952 r. podjął pracę na Wydziale Filozoficzno-Społecznym Uniwersytetu Warszawskiego, a po jego reorganizacji – Wydziale Pedagogiki i Psychologii UW. Drugim głównym miejscem pracy Wroczyńskiego był Instytut Naukowy Kultury Fizycznej oraz Akademia Wychowania Fizycznego, gdzie kierował Zakładem Historii Wychowania Fizycznego. W Uniwersytecie Warszawskim kilkakrotnie pełnił funkcję m.in. dziekana, prodziekana oraz dyrektora Instytutu Pedagogiki. Tu też w 1968 r. uzyskał tytuł naukowy profesora. Ważnym osiągnięciem naukowo-dydaktycznym Wroczyńskiego była Katedra Pedagogiki Społecznej, którą powołał do życia w 1957 r. i kierował nieprzerwanie do 1979 r. Wśród wielu publikacji Wroczyńskiego do głównych dzieł należą: *Pedagogika społeczna* (wyd. V 1985), *Edukacja permanentna. Problemy – perspektywy* (wyd. II 1975), *Dzieje oświaty polskiej do roku 1795* oraz *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945* (wyd. III 1996), *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu* (wyd. II 1985)⁴.

Hulewicz i Wroczyński nieprzypadkowo znaleźli się w orbicie prac naukowych wspomnianej już Heleny Radlińskiej, znanej działaczki niepodległościowo-oświatowej sprzed 1918 r., twórczyni koncepcji pedagogiki społecznej, a po 1945 r. profesor Uniwersytetu Łódzkiego. Podzielali jej system wartości, na czele z ideami niepodległości kraju, sprawiedliwości społecznej oraz demokratyzacji szkoły i oświaty. Począwszy od 1931 r., Hulewicz, jak sam wspominał, korzystał z cennej pomocy Radlińskiej przy zbieraniu materiałów do swoich książek. A po II wojnie światowej obydwaj uczeni wspólnie już, z dużym zaangażowaniem, przy udziale innych osób – m.in. Aleksandra Kamińskiego, Heleny Brodowskiej, Ireny Lepalczyk, Wandy Wyrobek-Pawłowskiej – wspierali prace badawcze Radlińskiej, zabiegali o druk i popularyzację jej książek, chronili przed różnymi trudnościami, a także troszczyli się o zdrowie swojej Nauczycielki i Mistrzyni.

Wiele światła na zakres, charakter i formy tej współpracy rzuca opublikowana korespondencja Hulewicza i Radlińskiej oraz Wroczyńskiego i Radlińskiej z lat 1945–1954⁵. Wiele też informacji o późniejszych kontaktach naukowych Hule-

⁴ Zob. m.in.: W. Theiss, *Ryszard Wroczyński. 1909–1987*, „PHO” 1988, nr 3; T. W. Nowacki, *Poglądy pedagogiczne Ryszarda Wroczyńskiego*, „PHO” 1988, nr 3; K. Hądzelek, *Wkład prof. Ryszarda Wroczyńskiego do rozwoju nauk o kulturze fizycznej*, „Ruch Pedagogiczny” 1999, nr 1–2; T. Pilch, *Wroczyński Ryszard*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, red. T. Pilch, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2008, s. 240–242; T. Pilch, W. Theiss, *Ryszard Wroczyński 1909–1987*, w: *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945, S – Ż. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, Warszawa, Wydawnictwo UW, 2016, s. 504–516; *Bibliografia prac Ryszarda Wroczyńskiego*, oprac. W. Theiss i U. Pawłowicz, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2001.

⁵ Zob.: *Listy Heleny Radlińskiej do Jana Hulewicza z lat 1945–1954*, wyd. J. Hulewicz, „Roczniki Biblioteczne” 1974, z. 1–2; *Listy Jana Hulewicza do Heleny Radlińskiej z lat 1945–1954*, oprac. W. Theiss, „PHO” 1998, nr 3–4; *Korespondencja Heleny Radlińskiej z Ryszardem Wroczyńskim z lat 1946–1954*, oprac. W. Theiss, „Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój” 2003, t. XII.

wicza i Wroczyńskiego przynoszą nieopublikowane listy z okresu 1954–1958. Jest w nich mowa m.in. o różnych przedsięwzięciach naukowych, w których brali udział obydwaj uczeni, pracach recenzenckich czy też problemach promotorstwa, a także o... przedłużających się terminach wypłat należnych honorariów⁶. Wszystko to tworzyło trwały grunt pod niedaleką już wspólną pracę w redakcji „Przeglądu”. Tę wieloletnią, trwającą, jak się okazało, nieco ponad 30 lat działalność, pracę zaangażowaną i bezkompromisową, poszukującą i twórczą, w swoim rodzaju modelową – przerwała śmierć Hulewicza w 1980 r. Wówczas to Wroczyński w emocjonalnym wystąpieniu *Ostatnie spotkanie z Janem Hulewiczem* napisał m.in.: *Po posiedzeniu Redakcji [...] pożegnaliśmy się, mówiąc o spotkaniu w Krakowie. Hulewicz był zmęczony, ale wyraźnie pokrzepiony rozmową i dyskusją. Od windy zawrócił raz jeszcze, jakby czegoś zapomniał. „Panie Ryszardzie – powiedział – dziękuję, serdecznie dziękuję...” Wrócił po ostatni uścisk dłoni*⁷.

Rozpoczęta w 1959 r. praca zespołu redakcyjnego „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” przebiegała w harmonijnej, pełnej odpowiedzialności, a jednocześnie koleżeńskej atmosferze. Mówi o tym kolejny fragment wspomnienia Tadeusza W. Nowackiego: [...] *Regularnie kilka razy w ciągu roku spotykaliśmy się na posiedzeniach redakcyjnych [...] Zebrania miały szczególny, najdalszy od oficjalności charakter. Nawet cieniutka, jak skorupka od jajka porcelana, w której podawano kawę miała swój udział w wytwarzaniu przyjacielskiego charakteru tych spotkań. Zebrania stawały się miejscem rozległych dysput, które prowokował Gospodarz, przedstawiając treść projektowanych do druku rozpraw w kontekście historii każdego problemu [...] Każda rozprawa była czytana przez wszystkich członków redakcji, którzy otrzymywali materiał na kilka dni przed zebraniem. Każdy numer miał swoją koncepcję, poświęcony był odrębnemu zagadnieniu, nawet recenzje były zaplanowane*⁸.

W podobnym duchu wypowiadali się także inni członkowie redakcji „Przeglądu” z późniejszych lat jego działalności. Oto fragment wypowiedzi Kamilli Mrozowskiej: *To natomiast, co umyka suchej relacji, a co stanowiło element współpracy, to atmosfera spotkań: życzliwość i osobiste zaangażowanie Profesora nie tylko we wszystkie sprawy związane z „Przeglądem”, ale też stosunki ze współpracownikami, troska o to, by wysilek był [...] zespołowy, staranie, by oddalenie Krakowa od Warszawy nie było równoznaczne z oddaleniem „krakowskich” członków redakcji od spraw i problemów pisma. Towarzyszyło tym relacjom niezmiennie okazywane zaufanie, dzięki czemu udział w pracach redakcyjnych nie był uciążliwym obowiązkiem, ale stanowił źródło zadowolenia i satysfakcji*⁹. Z kolei Józef Miąso dodawał i podkreślał: *Profesor* [Wroczyński

⁶ Listy te znajdują się w zbiorach autora niniejszego opracowania.

⁷ R. Wroczyński, *Ostatnie spotkanie z Janem Hulewiczem*, „PHO” 1980, nr 4.

⁸ T. W. Nowacki, *Ryszard Wroczyński...*, s. 33–34.

⁹ K. Mrozowska, *Ryszard Wroczyński jako redaktor „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” 1959–1987. Garść wspomnień*, w: *Pedagogika społeczna...*, s. 40.

– W. T.] utrzymywał stałe kontakty z autorami. „Przegląd” traktował jako pismo nauczycieli i dla nauczycieli [...] Należy tu dodać, że korespondencja Profesora Wroczyńskiego jako redaktora „Przeglądu” mogłaby stanowić sama w sobie cenne źródło do solidnych badań naukowych. Pisywał, pamiętam, przeważnie na zielonej bibule do autorów, których pouczał, doradzał i zachęcał do dalszej pracy [...] Moje częste spotkania z Profesorem, odbywane również w bramie Jego domu przy Krakowskim Przedmieściu, gdzie zatrzymywałem Go podążającego do Biblioteki Uniwersyteckiej, dawały mi bardzo wiele¹⁰.

*
* *

Publikowane **Listy** Jana Hulewicza są świadectwem określonej kultury intelektualnej i zaangażowanej postawy w pracy na rzecz dobra wspólnego. Dokumentują ogromną wolę i wysiłek w dążeniu do jak najwyższego poziomu pracy badawczej, pisarstwa naukowego i warsztatu redakcyjnego, a tą drogą – podniesienia ogólnej kultury osobistej i społecznej. Wiele w nich mowy o standardach działalności naukowej oraz normach etycznych obowiązujących naukowców. W tym wymiarze **Listy** odsłaniają – by odwołać się do określenia Kamilli Mrozowskiej – swego rodzaju „pedagogikę redakcyjną”. Obok uniwersalnych, aktualnych wtedy i dziś wartości, **Listy** są ważnym źródłem wiedzy o ich Autorze, ale także o Odbiorcy, do którego były adresowane. Mówią o ideach, które łączyły obydwu redaktorów, na czele z zasadą demokracji i swobód obywatelskich, a także osobistą odpowiedzialnością za podejmowane zadania i realizacje. Przynoszą także ważny i ciekawy obraz szerszego grona ówczesnych badaczy, związanych z wieloma ośrodkami badawczymi w kraju, reprezentujących różne tradycje i specjalności naukowe. Są one – wreszcie – świadectwem realiów społecznych – tak życia kraju, jak i funkcjonowania środowiska naukowego tamtych czasów.

Prezentowany materiał pochodzi z kolekcji dokumentów osobistych Ryszarda Wroczyńskiego, znajdujących się w zbiorach autora tego opracowania. Widoczny brak dwóch, trzech listów w tym zestawie nie jest na tyle duży, by rozbijać ciągłość tych wypowiedzi; związki pomiędzy treściami poszczególnych pism są jasne i spójne. Zachowany został oryginalny kształt listów, ich język, interpunkcja, pisownia i układ, włącznie z występującymi podkreśleniami i skrótami. Niezbędne wyjaśnienia i komentarze zostały zamieszczone w przypisach i odsyłaczach.

---

¹⁰ J. Miąso, *Wspomnienie*, w: *Pedagogika społeczna...*, s. 54–55.

[1]

[Pieczętka]
Jan Hulewicz
Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5
[rękopis]

11/ II 59

Szanowny Panie Kolego!

Byłem przez kilka dni poza Krakowem, przyjechawszy dziś zastałem list Pański z 7 bm., na który zaraz odpisuję. Zarówno jeden termin (piątek 13 bm.) jak drugi (poniedziałek 16 bm.) odpowiadają mi. Wybór zależy od Pana. Równocześnie z Pańskim listem dostałem list od Prof. Nowackiego z zapytaniem, czy by mi odpowiadał jego przyjazd w dniu 16 lub 17 bm. Czy więc nie byłoby najlepiej gdyby Panowie obaj zechcieli przyjechać 16 bm.?

W poniedziałek mam wykład od 8–16, – więc gdzieś albo o 10. 30 czekałbym na Pana u siebie w domu. Gdyby się Pan zdecydował przyjechać w piątek jestem również rano od 9 h w domu do Pańskiej dyspozycji.

Proszę o słowo odpowiedzi.

Łączę wyrazy prawdziwego poważania
Jan Hulewicz

[2]

[Pieczętka]
Jan Hulewicz
Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5
[rękopis]

13/ III 59

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję za list Pański z dnia 8 bm. jak i za poprzedni. Z podanych przez Pana terminów odpowiadałby mi najlepiej piątek 20 bm., gdyż w poniedziałek (23) mam wykłady, które musiałbym odwoływać.

Proszę więc o słowo możliwie odwrotnej odpowiedzi (bym sobie mógł bilet zarezerwować), czy podtrzymuje Pan swą propozycję co do 20 bm. i o której godzinie i gdzie byśmy się spotkali w Warszawie.

Łączę wyrazy prawdziwego poważania
Jan Hulewicz

[3]

[Pieczętka]
Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5
[rękopis]

Kraków 5/ VI 1959

Szanowny Panie Kolego!

Zwracam część maszynopisu, bibliografię [Feliksa] Korniszewskiego¹¹ wraz z zapowiedzianymi uzupełnieniami. Jak Pan widzi jest tego bardzo dużo: 46 pominiętych pozycji na ogólną ilość 136, a więc przeszło 1/4 ogólnej liczby. Są pominięte zarówno drobne broszury jak i podstawowe dla niektórych spraw książki liczące kilkaset stron. W tej formie jak obecnie ta bibliografia pójść nie może, trzeba wycofać z drukarni tę partię maszynopisu i niech kol. Korniszewski uzupełni. Uważam to za konieczne, dawać sprostowanie w następnym numerze, byłoby nieprzyjemne.

Zrobiłem uzupełnienie na podstawie swej biblioteki, a od dołu s. 7–9 maszynopisu na podstawie inwentarzowej księgi w Katedrze. Boję się, że tych pominięć i tak jest więcej, niech kol. Korniszewski skontroluje na podstawie Przewodnika Bibliograf.[icznego].

Trzeba jeszcze w uwagach następnych dodać, że autor świadomie pominął historię nauki, która ściśle zahacza o historię szkolnictwa wyższego.

Jeszcze słowo o recenzjach: trzeba koniecznie uwzględnić recenzje w *Kwartalniku Historycznym*, np. recenzja [Łukasza] Kurdybachy¹² o „Hist.[orii] Szkół Nowodwor”[skich], [Henryka] Barycza w t. LVI, i odpowiedź polemiczna Barycza w t. LVII, s. 316–319, ważna recenzja z książki [Tomasza] Szczechury¹³ o ZNP (r. 1958).

Szkoda, że tego materiału nie dostałem do wglądu przed oddaniem do drukarni. Bibliografia jest bardzo pożyteczna, ale koniecznie wymaga uzupełnień bo inaczej będziemy mieli szereg uzasadnionych pretensji.

[Leszek] Hajdukiewicz¹⁴ odda uzupełniony artykuł o Pińczowie z końcem czerwca.

Łączę wyrazy prawdziwego szacunku
Jan Hulewicz

¹¹ Zob. W. Korniszewski, *Prace z zakresu historii wychowania i historii myśli pedagogicznej opublikowane w Polsce w latach 1944–1958 (Wydawnictwa samoistne)*, „PHO” 1959, nr 1; zob. także: tenże, *Prace z zakresu historii wychowania i historii myśli pedagogicznej opublikowane w Polsce w latach 1959–1960. Wydawnictwa samoistne*, „PHO” 1962, nr 1.

¹² F. Korniszewski w cytowanej bibliografii z 1959 r. uwzględnił wymienione sugestie J. Hulewicza. Zob. H. Barycz, *Historia Szkół Nowodworskich. Od założenia do reformy Kollqataja (1588–1777)*, t. 1, Kraków, Komitet Jubileuszowy Gimnazjum i Liceum im. B. Nowodworskiego, 1947; rec. Ł. Kurdybacha, „Kwartalnik Historyczny” 1948; polem. H. Barycz, „Kwartalnik Historyczny” 1949.

¹³ Zob. T. Szczechura, *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1919–1939*, Warszawa 1957, „Wspólna Sprawa”; rec. J. Hulewicz, „Wiadomości Historyczne” 1958, nr 6.

¹⁴ Zob. L. Hajdukiewicz, *Z przeszłości szkół pińczowskich (1586–1946)*, „PHO” 1959, nr 2. Autor we wstępie wyjaśnia: *Artykuł niniejszy jest rozszerzoną redakcją drugiej części referatu opracowanego wspólnie z prof. dr H. Baryczem na jubileusz 400-lecia gimnazjum w Pińczowie w dn. 14 września 1958; także tegoż, Zjazd byłych wychowanków gimnazjum pińczowskiego*, „PHO” 1959, nr 1.

[4]

[Rękopis]

18/ VI 1959

Szanowny Panie Kolego!

Bardzo uprzejmie proszę, by posiedzenie redakcyjne nie odbyło się 22 bm., dotąd bowiem nie mam jeszcze ustalonego posiedzenia w CUW [? – W. T.] w sprawie Bibl.[ioteki] Nar.[odowej], – a chciałbym uniknąć dwukrotnego jeżdżenia do Warszawy. Przypuszczam, że Panom jest to ostatecznie obojętne, jakby wynikało z Kartki Pańskiej z 11 bm. Jak tylko termin zebrania w CUW-ie będzie wiadomy, zaraz dam Panu znać!

Tymczasem łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[5]

[Kartka pocztowa, rękopis]

Kraków, 19/ VI 59

Pan
Prof. dr Ryszard Wroczyński
Warszawa 40
Ul. Bonifraterska 15/12

Szanowny Panie Kolego!

W godzinę po dzisiejszym telefonie Pani [Wanda] Ferens dostałem wiadomość z Ossolineum, że wyznaczają mi konferencję w Warszawie na 23 i 24 (wtorek i środa). Wobec tego proponuję zebranie redakcyjne Przegl.[ądu] Hist.[oryczno] Ośw.[iatowego] na czwartek 25 bm. Zostanę na ten dzień w Warszawie. Ponieważ mam telefon Pani Ferens zadzwonię do niej w Warszawie, by się dowiedzieć jaka będzie godzina naszego zebrania. Albo może Pan będzie tak uprzejmy i da znać do oddziału Warszawskiego Ossolineum.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[6]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[rękopis]

Kraków, 15/VII 59

Szanowny Panie Kolego!

Zwracam artykuł [Wacława] Wojtyńskiego¹⁵. Bardzo mi się podobał, jest napisany jasno, przejrzyste, daje b.[ardzo] dobry obraz zagadnienia. Będzie instryktywny w obliczu zbliżającego się Kongresu.

[Wincenty] Danek¹⁶ napisze recenzję z Pańskiej książki, tak samo obiecał Gałęcki¹⁷ napisać recenzję Uszyńskiego. [Adam] Vetulani obiecał porozmawiać z Sanoczanami na temat sprawozdania z ich uroczystości jubileuszowych.

Trzeba będzie postarać się o notatkę o zjeździe w 50 lecie gimnazjach w Orłowej na Śląsku.

Przykro mi, że nie mogę znaleźć w swych papierach recenzji Kieniewicza o Szatkowskim.

Maszynopis [Dionizji Wawrzykowskiej-]Wierciochowej przyślę Panu pod koniec lipca.

W przewodzie habilitacyjnym A.[leksandra] Kamińskiego wezmę chętnie udział zarówno ze względu na niego jak i na pamięć H. Radlińskiej¹⁸.

Zostaje do końca lipca w Krakowie.

Życzę dobrego wypoczynku, łączę serdeczne pozdrowienia

Jan Hulewicz

[7]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[maszynopis]

Kraków dnia 31 lipca 1959 r.

Szanowny Panie Kolego,

Myślę, że otrzymał już Pan mój list polecony z 28 bm. z maszynopisem artykułu Hajdukiewicza o Gimnazjum pińczowskim¹⁹. Jest mi przyjemnie, że mogę

¹⁵ Zob. W. Wojtyński, *Zjazdy oświatowe i kongresy pedagogiczne w okresie międzywojennym (treść, charakter, znaczenie)*, „PHO” 1959, nr 2.

¹⁶ Zob. *Pedagogika pozytywizmu warszawskiego*, oprac. i wstępem opatrzył R. Wroczyński, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958; rec. W. Danek, „PHO” 1960, nr 2.

¹⁷ Zob. K. Uszyński, *Pisma pedagogiczne. T. 1: Problemy wychowania*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958, rec. W. Gałęcki, „PHO” 1961, nr 1; K. Uszyński, *Pisma pedagogiczne. T. 2: Problemy nauczania*, rec. Gałęcki, „PHO” 1961, nr 4.

¹⁸ A. Kamiński w liście do R. Wroczyńskiego z dn. 24 X 1959 r. napisał m.in.: *Jestem oszołomiony tempem posuwania się naprzód sprawy habilitacji. Bardzo dziękuję. Wczoraj widziałem się z W.[incenty] Okonem. Powiedział niezobowiązująco, że postara się zorganizować kolokwium habilit.[acyjne] w piątek 13 listopada.* Zob. W. Theiss, *Aleksander Kamiński – kartki z życiorysu (w świetle korespondencji z Heleną Radlińską oraz Ryszardem Wroczyńskim)*, w: *Aleksander Kamiński i jego twórczość pedagogiczna. Dyskusja o przeszłości wobec teraźniejszości i przyszłości*, red. E. Marynowicz-Hetka, H. Kubicka, M. Granosik, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004, s. 12–19.

¹⁹ Zob. przyp. 14.

dzisiaj przesłać Panu dalszą część materiałów zaległych i mieć w ten sposób poczucie częściowego przynajmniej odrobienia zaległości. Odsyłam:

- 1) Całość artykułu Wawrzykowskiej-Wierciochowej „Tajne organizacje oświatowe kobiet polskich w okresie 1883–1906”²⁰. Przeczytałem go uważnie. W moim przekonaniu artykuł ten zasługuje na druk. Dla mnie osobiście ciekawsza była część I. „Kobiece koło oświaty ludowej”, aniżeli część II – „Koło kobiet Korony i Litwy 1886–1906”.

Byłbym za tym, by drukować obie części, ale ze względu na objętość znaczną rozbić całość na dwa nasze numery.

Wartością największą artykułów Wierciochowej jest to, że ma ona dostęp do materiałów zebranych przez organizacje kobiece na Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu w r. 1928. Gdyby jeszcze umiała zwięźle i trochę jaśniej pisać i wyzyskiwać literaturę przedmiotu, którą na ogół zna dobrze – wtedy właściwie tym artykułom niewiele by można zarzucić.

Moje zastrzeżenia dotyczą następujących spraw:

- a) Trzeba przeprowadzić staranną korektę maszynopisu nie tylko pod względem rzeczowym, ale i językowo-stylistycznym (ciągle powtarzanie tych samych słów).
- b) Trzeba uzupełnić brakujące przypisy
- c) Wszędzie trzeba w notkach podawać, gdzie są cytowane relacje w tej chwili.
- d) Gdzie obecnie znajdują się materiały na PWK [Powszechna Wystawa Krajowa] Poznań 1928 cytowane w przypisach? Jeśli Wierciochowa ma odpisy, niech to stwierdzi wyraźnie.
- e) W moich papierach redakcyjnych z r. 1946 jest artykuł Wierciochowej o K. Kulikowskiej. Może by go warto dać równocześnie?
- f) Nie umie cytować. Albo daje op. cit. bez tytułu, albo tytuł. Uzupełnienia niektóre pisane ręcznie np. na str. 27 są zupełnie nieczytelne.
- g) Na str. 33 cytat o roli tajnego nauczania mylnie użyty, gdyż odnosi się on nie tylko do robót kobiecych ale przede wszystkim do robót prowadzonych przez mężczyzn.
- h) W archiwum Zakładu Historii Nauki i Oświaty UJ jest praca magisterska jednej z moich uczennic o Wysłouchowej, bardzo dobrze zrobiona w oparciu i archiwalia wrocławskie (Ossolineum), która się wiąże z tematem artykułu Wierciochowej. Fragment tej pracy można by też wydrukować.
- i) Wierciochowa cytuje często zbiory Radlińskiej. Trzeba zaznaczyć, gdzie one są dzisiaj.
- j) Trzeba by Wierciochowa wyzyskała wydrukowane Pamiętniki Pachuckiej, które się odnoszą do tematu emancypacji kobiet.

---

²⁰ Zob. D. Wawrzykowska-Wierciochowa, *Kobiece Koło Oświaty Ludowej (1883–1894)*, „PHO” 1960, nr 3.

k) Na str. 16 cz. II jest niewątpliwie przesada w twierdzeniu, że Polki stanowiły 1/3 wszystkich studentek szwajcarskich. Rosjanek było znacznie więcej niż Polek.

l) Przy Dzierżanowskiej w II. części trzeba zacytować artykuł [Haliny] Cey-singer w Polskim Słowniku Bibliograficznym, t. VI.

ł) drobne wagi porobiłem ołówkiem na marginesie, m.in. napisałem, by nie dodawała opisów zjazdów kobiecych w Polsce, bo to rzeczy znane, a ona i tak ma zbyt dużą skłonność do rozwlekłości.

Wniosek końcowy: oddać artykuł Wierciochowej do uważnej i dokładnej poprawy, potem go wydrukować.

2) Przesyłam artykuł J. Treli o Akademii Medyko-Chirurgicznej w Krakowie i jak najbardziej stanowczo jestem przeciwny jego wydrukowaniu. Jest to kompilacja istniejących opracowań, która nie wnosi nic nowego. Mój uczeń Stanisław Konarski opowiadał mi, że pisał recenzję z obszerniejszej pracy Treli, która ma podobny charakter kompilacji.

3) Mam nadzieję, że przed wyjazdem z Krakowa przyślę Panu te obiecane materiały o Zjeździe Związku Nauczycielskiego w czasie I. wojny światowej.

4) Zwracam uwagę, że Śrem obchodził 100-lecie gimnazjum (Tablica pamiątkowa). Też trzeba by o tym dać notatkę, zwłaszcza że nie dawaliśmy dotąd niczego o Wielkopolsce.

5) Nawiązując do naszej rozmowy warszawskiej komunikuje, że mały artykuł prof. Adama Vetulaniego będzie miał tytuł: Polacy na uniwersytecie w Genewie w okresie Reformacji (kilka stron wstępu i wykaz).

6) Dostałem od p. Ferens recenzję [Henryka] Barycza²¹, mam się z nim w tych dniach widzieć, przed wyjazdem napiszę jeszcze do pana w tej sprawie.

Łączę wyrazy prawdziwego poważania i serdeczne pozdrowienia.

Jan Hulewicz

Załączniki:

1 maszynopis Wierciochowej

1 maszynopis art. Treli wraz z jego listem

[8]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[rękopis]

---

²¹ Zob. *Wybór pism pedagogicznych Polski doby odrodzenia*, oprac. J. Skoczek, Wrocław, Biblioteka Narodowa, 1956, rec. H. Barycz, „PHO” 1959, nr 2.

Kraków, 4 /VIII 59

Szanowny Panie Kolego!

Na wyjeździe z Krakowa kilka słów. Niestety nie mogę Panu dziś posłać obiecanych materiałów o zjeździe Związku w czasie I wojny światowej, gdyż przez ostatnie dni byłem zajęty pisaniem recenzji dla „Naszej Księgarni” z pracy [Sabiny] Lewinowej²² o początkach wychowania przedszkolnego w Polsce. Prześle jednak Panu te materiały z Łeby.

Recenzję Barycza i [Józefa] Skoczka²³ trzeba dać! – ale koniecznie razem z innymi recenzjami!

Czemu Pan tak milczy? Chyba nie zaginęły moje listy do Pana w Ustroniu z 28 i 31 lipca? Mój adres sierpniowy: Nadleśnictwo Stęknica, poczta Łeba, pow. Lębork, u pp. Rutkowskich.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[9]

[Pieczęćka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[rękopis]

Stęknica, 8/ VIII 1959

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję za list Pański z 4 bm., który dziś otrzymałem. Przypuszczam, że w międzyczasie otrzymał Pan mój list z 4 bm. wysłany z Krakowa na kilka godzin przed wyjazdem. Za parę dni wyślę Panu stąd sprawozdanie ze zjazdu Związku – wysłać mam to zamiar na Pański adres domowy, czy Pan zostaje już na stałe w Warszawie? Pytam o to dlatego, że te materiały związkowe mam tylko w 1 egzemplarzu, boję się by nie zginęły. Mam także nadzieję, że mając tu trochę więcej czasu potrafię Panu napisać tutaj 2 recenzje, zabrałem potrzebne tu książki.

Od Pani Ferens, z którą rozmawiałem 2 razy telefonicznie, nie dostałem do wglądu maszynopisu całości 2 numeru. Jest mi przykro, że wbrew naszym ustaleniom nie poszedł bardzo dobry artykuł Hajdukiewicza²⁴. Przykro mi jest, bo go bardzo nagliłem do uzupełnień, zapewniając, że artykuł pójdzie w 2 nr, nalegałem by kończył odkładając artykuł do jubileuszowej księgi bazylejskiej – Artykuł

²² Zob. S. Lewinowa, *U początków polskiej teorii wychowania dziecka w przedszkolu*, Warszawa, NK, 1960.

²³ Zob. przyp. 12.

²⁴ Zob. przyp. 21.

o Karbowskiu może pójdzie do nr 1/1960 – Co do recenzji pracy Skoczka – jak już Panu pisałem – jestem za jej drukiem, ale koniecznie razem z innymi recenzjami. Książka jest licha, zła, znam jako redaktor Bibl.[ioteki] Nar.[odowej] dokładnie perypetie związane z jej drukiem, przez cały miniony rok akademicki była na Wydz. Hist.[oryczno]-Fil.[ozoficznym] UJ [Uniwersytetu Jagiellońskiego] ostra walka o sprawę wniosku o nadanie Skoczki tytułu prof.[esora] nadzw.[yczajnego] Wniosek stawiał Lepory i Bochenek, przeciwstawiali się Barycz i ja. Sprawa jest w toku, rozpisana została ankieta. Trzeba tą recenzję drukować, ale byłbym zdania, że nie powinna pójść sama – nie powinna rozpoczynać naszego działu recenzyjnego, – natomiast powinna pójść jako jedna z dalszych recenzji. Szczegóły z tym związane opowiem Panu ustnie we wrześniu w Warszawie. Będę na pewno w związku ze sprawami Biblioteki Narodowej.

Jeśliby Pan dostał 2 odbitki przełamane 1 numeru, – proszę mi tutaj 1 przesłać – jestem ciekaw jak całość graficznie wypadła i jak Korniszewski załatwił sprawę uzupełnień.

Łączę serdeczne pozdrowienia i ukłony
Jan Hulewicz

[10]

[Rękopis]

Stęknica, 22/ VIII 59

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję za list z 20 bm. Cieszę się, że artykuł Hajdukiewicza włączył Pan do 2 numeru.

Pozwalam sobie przypomnieć, żeby w recenzji 1 numeru było zaznaczone, że jest to II-gi rocznik dla zaznaczenia ciągłości z I rocznikiem wydanym w 1947.

Recenzję Panu dotąd nie napisałem, choć jedną z Księgi Pamiątkowej gimnazjum w Sanoku 1588–1958 – mam już częściowo napisaną, – ale plaża przy wspaniałej pogodzie i inne książki, które zabrałem tutaj ze sobą do czytania, robią jej konkurencję. Przed wyjazdem stąd wyślę ją Panu razem z materiałami zjazdu ZNP. Chciałbym jeszcze napisać 2 inne recenzje tutaj, bo w Krakowie czekają mnie inne roboty.

Co do mego pobytu w Warszawie w sprawach Ossolineum będę między 14–16 września przez 2 dni – w tej chwili koresponduje z nimi co do ustalenia dokładnej daty, – Pański projekt odbycia w tym czasie zebrania redakcyjnego bardzo mi odpowiada, zostałbym w tym czasie o dzień dłużej w Warszawie. Jak tylko ustalona zostanie dokładna data zebrania warszawskiego w Ossolineum, dam Panu znać, by Pan z kolei mógł porozumieć się z [Tomasz] Wojeńskim.

Tutaj nad morzem zostaje gdzieś do 14 września, ale w Stęknicy tylko do 1 września, dam Panu przed wyjazdem znać jaki będzie mój adres między 1–14/ IX.

Widzę z gazet warszawskich, że wciąż ogłaszane są nasze zjazdy gimnazjalne np. Reja, Konopnickiej, Gagatnickiej²⁵. Trzeba o tym pamiętać.

Łączę wyrazy poważania i serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[11]

[Rękopis]

Stęknica, 31 VIII 59

Szanowny Panie Kolego!

Przepraszam za ołówek, ale długopis mi się skończył a w obecnym miejscu mego pobytu inaczej sobie poradzić nie mogę.

Przesyłam Panu w załączeniu:

- 1) Recenzję Księgi Pamiątkowej Gimnazjum w Sanoku (s. 1–11)²⁶.
- 2) Protokoły Zjazdu Radomskiego z r. 1916 (s. 1–22 + 2 str. notatki wstępnej).

Recenzję przesyłam Panu z tą myślą, że gdyby była potrzebna jakaś dziura do zatkania w 2 numerze, to może Pan jej użyć. W takim wypadku prosiłbym o danie rękopisu do przepisania w Warszawie na maszynę, koszt zwrócę z podziękowaniami. Jeśli natomiast zdecyduje Pan dać ją w 3 nr., wtedy poproszę o zwrot rękopisu, gdy się zobaczymy w Warszawie, bym go mógł dać do przepisania w Krakowie. Może to wyjście byłoby lepsze, gdyż uważam, że lepiej jest dać recenzję Barycza łącznie z innymi recenzjami.

Protokoły Zjazdu Radomskiego mogą poczekać momentu najbardziej odpowiedniego do odpowiedniego ogłoszenia, ewentualnie w związku innym materiałem o historii ruchu nauczycielskiego, który do nas wpłynie. Trzeba się tylko zastanowić, czy sytuacje i zjawiska, które się przewijają w protokole (np. Centralne Biuro Szkolne, itp.) nie wymagają objaśnień.

Dziś wyjeżdżam stąd na kilkanaście jeszcze dni do Juraty. Mój adres od jutra: Jurata (Hel), pensj.[onat] „Floryda”.

Z Juraty przyjadę wprost do Warszawy na zebranie w sprawach Biblioteki Narodowej. Odbędzie się ono między 11–15. IX, prosiłem Ossolineum, by mi wyznaczili na 15 i 16/ IX. W pierwszych dniach września po powrocie z urlopu jednego z urzędników Minist.[erstwa] Kult.[ury], który ma być na naszym zebraniu, otrzymam z Ossolineum sprecyzowanie daty konferencji. Wtedy przekażę

²⁵ Zob. m.in.: S. Konarski, *Zjazd wychowanków Gimnazjum im. Mikołaja Reja*, „PHO” 1960, nr 1; tenże, *Zjazd wychowanków Gimnazjum im. ks. Józefa Poniatowskiego*, tamże; K. Mrozowska, W. Wyrobkova, *Gimnazjum i Liceum im. Marii Konopnickiej w Warszawie*, „PHO” 1960, nr 2.

²⁶ Zob. *Księga pamiątkowa Gimnazjum Męskiego w Sanoku 1888–1958*, Kraków, PWN, 1958; rec. J. Hulewicz, „PHO” 1960, nr 2.

Panu wiadomość zaraz, by Pan miał jeszcze dostateczny czas dla ustalenia naszego zebrania redakcyjnego.

Dostałem z Dziekanatu Wydz.[iału] Ped.[agogicznego] w Warszawie materiały odnoszące się do habilitacji Kamińskiego²⁷, o które sam prosiłem (spis prac i życiorys). Kiedy przewidziane jest zebranie Komisji? Pytam o to dlatego, by być zorientowanym naprzód, gdyż po powrocie z Krakowa czeka na mnie sporo pilnych zajęć.

Łączę wyrazy szacunku i serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[12]

[Rękopis]

Jurata, 13 IX 59

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję uprzejmie za list z 9 bm. i za rękopisy. Przyjadę do Warszawy 15 bm. (wtorek) rano. 15 bm. mam zebranie redakcyjne Biblioteki Narodowej, a 17 bm. Przed południem zebranie w sprawach Bibl.[ioteki] Nar.[odowej] w Departamencie Wydawnictw Min.[isterstwa] Kultury. Przypuszczam więc, że najdogodniej i najspokojniej moglibyśmy porozmawiać 16 bm. Po przyjeździe do Warszawy i po zorientowaniu się, co do moich zajęć w Ossolineum zaraz do Pana zatelefonuje, byśmy mogli ustalić termin naszego spotkania.

Pracę p. [Marii] Walentynowicz²⁸ częściowo już przeczytałem i jutro stąd ją Panu postaram się odesłać. [Tadeusza] Łopuszańskiego²⁹ przeczytam i oddam Panu w Warszawie.

A zatem do zobaczenia.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[13]

[Rękopis]

Jurata, 14 IX 59

Szanowny Panie Kolego!

Zwracam pracę p. Walentynowicz. Przeczytałem całość. Rzec jest interesująca. Jestem za drukiem części odnoszącej się do Poznańskiego w w. XIX, opartej

---

²⁷ Zob. przyp. 18.

²⁸ Zob. M. Walentynowicz, *Wypożyczalnia książek w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „PHO” 1960, nr 1.

²⁹ T. Łopuszański, *Szkoła doświadczalna w Rydzynie*, „PHO” 1960, nr 2.

na materiałach archiwalnych. Trzeba by tylko wymyśleć inny tytuł bardziej skonkretyzowany.

Łączę wyrazy szacunku i serdeczne pozdrowienia

Jan Hulewicz

Ps. Przesyłając wycinek z ostatniego numeru „Głosu Nauczyciel.[skiego]” zastanawiam się, czy nie warto by się skomunikować z p. Nela Samotyhowa³⁰ co do ewentualnego wysłania niedrukowanych wspomnień Widawskiej-Jurszowej i pracy w Uniw.[ersytecie] Ludowym w Michałowce³¹.

[14]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[maszynopis]

Kraków dnia 23 września 1959 r.

Szanowny Panie Kolego,

Potwierdzam uprzejmie odbiór materiałów od p. Ferens z dnia 18 bm. i kartki Pańskiej z 21. Niestety z powodu nawału zajęć w Ossolineum i intensywnego zajęcia się sprawą Aleksandra Kamińskiego nie zdołałem niczego przeczytać z rękopisów. Natomiast mówiłem z kilkoma autorami: W. Dankiem, który obiecuje recenzje Pańskiej książki na 15 listopada, pułk. Ciałowiczem w sprawie sprawozdania ze Zjazdu Sanoczan (mam dostać odpowiedź do tygodnia) i (dopisek ręczny) Vetulanin (materiały genewskie).

Ucieszyłem się bardzo wiadomością telefoniczną od pani Ferens, że Nasza Księgarnia chce przeznaczyć 1000 egzemplarzy 1. numeru na reklamę. To dobrze świadczy o ich zamiśle kupieckim. Chodzi tylko o to byśmy odpowiedni dostarczyli materiał adresowy.

Według mnie trzeba, by ten numer rozesłać do następujących rodzajów czytelników:

- 1) wojewódzkie biblioteki pedagogiczne,
- 2) wszystkie zakłady kształcenia nauczycieli,
- 3) uniwersyteckie seminaria historyczne i pedagogiczne.
- 4) redakcje czasopism ogólnych i pedagogicznych (np. Nowa Kultura, Przegląd Kulturalny, Tygodnik Powszechny, Nowa Szkoła, Życie Szkoły itd.)

---

³⁰ Nely Samotyhowa (1876–1966) – przed 1918 r. niepodległościowa działaczka oświatowa, w II RP popularyzatorka sztuki, publicystka, wykładowczyni Instytutu Pedagogiki Specjalnej, opublikowała m.in. *Malarstwo zachodnioeuropejskie. Popularny zarys...*, Warszawa 1964.

³¹ Helena Widawska-Jurszowa – kierowniczka Uniwersytetu Ludowego w Michałowce (pow. Dubno); Uniwersytet ten działał w latach 1932–1939, a jego instytucją prowadzącą było Liceum Krzemienieckie.

5) Adresy zagraniczne: wielkie biblioteki np. British Museum, Bibliotheque Nationale w Paryżu, odpowiednie instytucje w Moskwie,
 Podaję kilka adresów: Claude Bacvis, Forest-Bruxelles 93, Avenue Besme,
 Ambroise Jobert, Grenoble, 1 rue Moidieu,
 Stanisław Kot, Paris 2, 63 rue Richelieu, Hotel Malte
 Stanisław Lam, Paris VI, 123 Bd Saint Germain, Księgarnia Polska
 Wiktor Weintraub, USA, Harvard University, Holyoke 29, Cambridge 38,
 Mass.
 Maria Danilewiczowa, London SW 7, 5, Princes Gardens, The Polish Library.
 Z. Jordan, London SW 7, 12 Emperors Gate.

6) Trochę polskich adresów:

Ludwik Chmaj, Warszawa, W. Górskiego 1/7.

J. Dobrzański, Lublin Graniczna 1e.

Piotr Grzegorzczak, Kraków, Al. Słowackiego 30.

Leszek Hajdukiewicz, Kraków Langiewicza 32.

Antoni Knot. Wrocław 8, Al. Kasprowicza 20.

Stanisław Płoski, Warszawa, Rynek St. Miasta 29/3L, Instytut Historii PAN

Samuel Sandler Warszawa Mazowiecka 7 m.11.

Adresy są zebrane dość przypadkowo. Myślę jednak, że przy pomocy książek adresowych i telefonicznych p. Ferens potrafi zebrać odpowiedni materiał.

7) Pisałem do prof. Tynca³² i uprzedziłem go, że przyjedzie p. Ferens. Musi ona pamiętać o dyr. Antonim Knocie³³ we Wrocławiu. Jego pracę znam, będę mógł napisać, ale chyba później.

8) Przesyłam w załączeniu wykaz należności za przesyłki polecone, które p. Ferens będzie uprzejmie zrealizować dla mnie w Naszej Księgarni.

9) Przed odjazdem swoim z Warszawy telefonowałem do Pana w piątek popołudniu, ale nie było Pana w domu. Chodziło mi o dwie sprawy:

a) Po namyśle doszedłem do wniosku, żeby się Pan na razie wstrzymał z wysyłaniem odpisu recenzji Barycza Skoczki. Wystarczy to zrobić na 2 tyg. przed ukazaniem się numeru. Tą drogą zapewnia sobie Pan spokój i ucina możliwość „rozbórek”, w których Skoczek celuje.

b) Musi Pan wpływać na Korniszewskiego, by pomyślał o bibliografii rozpraw z historii wychowania w czasopiśmie i wydawnictwach. Myślałem o tym, żeby niezależnie od bibliografii Korniszewskiego dać osobno bibliografię prac obcych o polskich zjawiskach z zakresu książki [Ambroise] Joberta³⁴ i Febre'a. Mówiłem już na ten temat z Leszkiem

³² Stanisław Tynec (1889–1964) – historyk wychowania i pedagog, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego.

³³ Antoni Knot (1904–1982) – historyk i bibliotekarz, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, w l. 1946–1949 dyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

³⁴ Ambroise Jobert (1904–1988) – francuski historyk, badacz dziejów I Rzeczypospolitej, opublikował m.in.: *Histoire de la Pologne*, Paris, Presses Universitaires de France, 1953.

Hajdukiewiczem i razem z nim to przygotuję, ale dopiero gdzieś w grudniu, gdyż teraz on musi zdawać rygoroza.

10) W przyszłym tygodniu prześlę Panu część rękopisów.

Czekam na kilka egzemplarzy pierwszego numeru i łączę serdeczne pozdrowienia

Jan Hulewicz

Załączniki:

5 kart księgi pocztowej (11 recepisów) na ogólną sumę zł. 40.45

(Dopisek ręczny) Mam jeszcze kwit na rozmowę telefoniczną, ale nie jestem pewien czy to jest kwit z rozmowy z p. Ferens.

[15]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[maszynopis]

Kraków dnia 5 października 1959 r.

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję uprzejmie za list Pański z dnia 30 bm. i za list p. Ferens z dnia 26 września. Dostałem 2 egzemplarze 1 numeru.

Przesyłam w załączeniu dzisiaj przeczytany artykuł p. Anny Sucheni-Grabowskiej „Sokół na Śląsku”³⁵. Jestem za jego drukiem. Przede wszystkim z tego względu, że rozszerza on tematykę pisma na Górny Śląsk. Artykuł w prawdzie trochę miejscami powtarza się, ale przy tym skąpym zasobie źródeł, ograniczonym wyłącznie do prasy, autorka i tak wydobyla bardzo wiele rzeczy ciekawych.

Łopuszańskiego przeczytałem tylko częściowo. Przyślę z końcem tego tygodnia. Bardzo mi się podoba pomysł, by Nawroczyński³⁶ napisał notę do Łopuszańskiego. Wobec tego stanu rzeczy ja rezygnuję z pisania tego (dopisek ręczny J. Hulewicza u dołu listu: tzn. danych bibliograficznych o Łopusz.[ańskim]). Podaję na wszelki wypadek adres syna Łopuszańskiego: mgr. Bolesław Łopuszański, Kraków, Muzeum Etnograficzne, Plac Wolnica. On może dostarczyć Nawroczyńskiemu danych biograficznych o ojcu.

Bardzo Pana proszę, by Pan był tak uprzejmy i sprawił żeby zebranie redakcyjne Przeglądu i posiedzenie Komisji w sprawie habilitacji Aleksandra Kamińskiego w uniwersytecie warszawskim [sic! – W. T.] mogło wypaść

³⁵ Zob. A. Sucheni-Grabowska, *Działalność oświatowa Sokola na Śląsku w świetle dokumentacji prasowej (1900–1914)*, „PHO” 1960, nr 1.

³⁶ Notę napisał Tadeusz W. Nowacki.

w jednym i tym samym dniu, tj. 19 bm. Czy da się tak zrobić? Za parę dni, przy końcu tygodnia będę miał gotową rzecz o Kamińskim. Czy mam to przesłać do dziekanatu przed posiedzeniem? Jakie są u Was pod tym względem zwyczaje. Proszę pamiętać, że trzeba wystawić dla Stanisława Konarskiego upoważnienie redakcyjne, by mógł pójść na zjazdy wychowanków szkół warszawskich. Myślę, że o zjeździe Gagatnickiej i k. [sic! – W. T.] Malczewskiej (załączam wycinek z Życia Warszawy).

Na osobnej kartce notuje Panu swoje uwagi o 1. numerze by je Panu łatwiej było przekazać Naszej Księgarni.

Łączę wyrazy szacunku i serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

3 załączniki:

1 maszynopis o Sokole 1 wycinek z Życia Wwa [Warszawy – W. T.].

1 notatka o 1. numerze

1 list dla p. Ferens

[16]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[maszynopis]

Kraków dnia 12 października 1959 r.

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję za list z dnia 9 bm. Właśnie miałem zamiar dzisiaj do Pana telefonować, by się dowiedzieć jak stoi ostatecznie sprawa terminu zebrania redakcyjnego, gdy przyszedł Pański list. Kupiłem sobie już bilet na samolot i 19 bm. będę rano w Warszawie. Bardzo byłbym Panu zobowiązany, gdyby Pan doprowadził do tego, by posiedzenie Komisji habilitacyjnej Kamińskiego mogło się odbyć również 19 bm., w przeciwnym bowiem razie, gdyby wypadło w inny dzień, musiałbym się ograniczyć tylko do przesłania mojej oceny, a wolałbym wziąć udział w posiedzeniu.

Proszę podziękować pani Ferens za egzemplarze „Przeglądu Historycznego” które dostałem. Są one wszędzie w Krakowie w kioskach. Wiem także o poszczególnych ludziach do których dotarły egzemplarze z Warszawy.

Niestety starania moje o fotografię [Anieli] Szcówny i [Antoniego] Karbo-wiaka nie dały żadnych rezultatów. W Bibliotece Jagiellońskiej nie mają tych fotografii. Napisałem list do Gimnazjum Wadowickiego, w którym Karbowski długi czas uczył, ale jak Pan widzi z załączonego listu też bez rezultatu. Może

jeszcze Franciszek Bielak³⁷ mi pomoże i znajdzie fotografie Karbowiaka. Natomiast o Szycównej w Krakowie w związku z jej pochodzeniem z Królestwa nie ma mowy, bym potrafił tu znaleźć fotografie.

Przeczytałem artykuł o Tomaszu Kurhanowiczu³⁸. Obawiam się, że to jest trochę reklama rodzinna. Autor pisał sporo podręczników do nauki języka polskiego, ale takich autorów było masa. Najwięcej mnie zaciekawiają jego listy, może prędzej te warto by wydać, z krótką notą o nim. Na str. 3 mylna nomenklatura przy postaci nauczycielskiej w szkole średniej w Kownie. Cytaty na stronie 9 i 10 z podręcznika niepotrzebnie wprowadzone. Ja nie drukowałbym tego artykułu. Gdyby zaś Pan chciał go koniecznie drukować, to proszę pamiętać, że mamy o wiele ważniejsze i pilniejsze obowiązki w zakresie drukowania życiorysów postaci pierwszoplanowych.

Zwracam uwagę, że w tych dniach odbył się zjazd wychowanków I. Gimnazjum w Tarnowie (450-lecie), któremu prasa Krakowska (*Życie Literackie*, *Gazeta Krakowska*, *Dziennik Polski*) słusznie poświęciła sporo uwagi. Koniecznie powinniśmy o tym jubileuszu napisać.

Skoro już jesteśmy przy jubileuszach szkół, pragnę dodać, że dzięki wielkiej uprzejmości płk. Ciałowicza, autora jednego z wspomnień w książce *Sanoczan*, dostałem do wglądu sprawozdanie z obchodów jubileuszowego gimnazjum w Sanoku, które się w tej chwili drukuje (mają trudności z cenzurą). Może do numeru 1960/1 napiszę o tym sprawozdaniu krótką notatkę.

Przyślę Panu wnet już Łopuszańskiego. Nawiasowo dla wiadomości prof. Nawroczyńskiego dodaję, że w niedrukowanych w pamiętnikach Stanisława Kota jest mała ulotka o działalności Łopuszańskiego jako nauczyciela gimnazjum w Rzeszowie z początkiem XX wieku, utrzymany w bardzo entuzjastycznym tonie jeśli idzie o jego talent pedagogiczny.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[17]

[Kartka pocztowa, rękopis]

31 X 59

Pan
Prof. Ryszard Wroczyński
Warszawa 40
Ul. Bonifraterska 15/m. 12

³⁷ **Franciszek Bielak** (1892–1973) – historyk literatury, docent Uniwersytetu Jagiellońskiego.

³⁸ **Tomasz Kurhanowicz** (1801–1856) – autor m.in. podręcznika *Gramatyka języka polskiego*, cz. I, II, III.

Szanowny Panie Kolego!

Dostałem zawiadomienie z dziekanatu o posiedzeniu w dniu 3 XI, kupiłem już bilet samolotowy. Zaraz po przyjeździe do Warszawy zatelefonuje do Pana, czy byśmy się mogli umówić na rozmowę.

Przyniosę ze sobą recenzję Nowackiego.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[18]

[Pieczętka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[maszynopis]

Kraków dn. 29.XI.1959

Szanowny Panie Kolego!

Potwierdzam uprzejmie odbiór listu Pańskiego z dnia 23 bm. jak i materiałów nadesłanych przez Panią [Helenę] Żytkowicz³⁹. Do [Stanisława] Pigonia nie poszedłem dotychczas, gdyż był on na sesji Słowackiego, która się wczoraj dopiero skończyła. Jutro będę u niego. Zwracam w załączniku materiały przysłane, które przeczytałem z zainteresowaniem.

Przesyłam w załączeniu odpis z kartki, którą niedawno otrzymałem od A. Kamińskiego w sprawie recenzji tomu "Wybór pism Filomatów" w opr.[acowaniu] A.[liny] Witkowskiej⁴⁰.

Myślę, że byłoby rzeczą dobrą gdyby się udało wydać numer 1/60 przed zjazdem delegatów ZNP, tj. przed marcem. Chyba drukarnia zdąży?

Barycz niepokoi się o recenzję Skoczka, chciałbym ją zobaczyć. Pisał do Pana w tej sprawie. Myślę, że powinien zobaczyć korektę, gdyż pierwszej nie widział ze względu na swoją nieobecność. Załączam formularz oświadczenia dla celów podatkowych przesłany mi przez P. Żytkowicz z prośbą oddania jej.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

---

³⁹ *Helena Żytkowicz* (1934–2015) – historyk wychowania, sportu i literatury XIX w., współpracownica R. Wroczyńskiego w Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie.

⁴⁰ *Wybór pism Filomatów. Konspiracja studencka w Wilnie 1817–1823*, oprac. A. Witkowska, Wrocław, Biblioteka Narodowa, 1959, rec. A. Kamiński, „PHO” 1960, nr 2.

20 listopada 1959.

Odpis

Wielce Szanowny Panie Profesorze.

Mam już wybór pism filomatów Aliny Witkowskiej. Pierwsze wrażenie z pobieżnego przereczenia stron – bardzo korzystne. Ale ponieważ chciałbym napisać recenzję po „przepracowaniu” tego tomu, a wiąże się to z moimi pracami styczniowym – proszę o zgodę na zrobienie recenzji dopiero w drugiej połowie stycznia lub w lutym. Brak odpowiedzi będę uważał za zgodę.

Łączę...

A. Kamiński

[19]

[Pieczęćka]

Jan Hulewicz

Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5

[maszynopis]

Kraków dn. 12.XII.1959

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję za list z dnia 7 bm. Będę się starał usunąć ustęp zakwestionowany przez cenzurę w mojej recenzji z Księgi Sanockiej. W związku z tym chciałbym jeszcze jedno wiedzieć: czy cenzor nie kwestionował jeszcze innych partii recenzji, w szczególności mojej polemiki z atakami na Bobrzyńskiego? Kto rozmawiał z cenzorem? Od odpowiedzi na te pytania uzależniam przeróbkę.

Przykro mi, że dotąd Panu nie posłałem obiecaną notatkę o aresztowaniu profesorów krakowskich z dn. 6.XI.1939 do Kroniki w związku z artykułami [Stanisława] Pigonia⁴¹. Pamiętam o tym i jeśli tego dotąd nie zrobiłem to głównie dlatego, że nie chcę się odrywać od pisania artykułu o Karolu Estreicherze do Księgi Pamiątkowej. Przyślę jednak tę notatkę w najbliższych dniach.

Co do numeru 2/1960 to na pewno prześlę notatkę polemiczną o Karbowskiu, którą mam naszkicowaną.

Co do pani Lewinowej, to na kilka dni przed otrzymaniem Pańskiego listu z dn. 7 bm. otrzymałem z Naszej Księgarni poprawiony egzemplarz jej pracy z prośbą o ponowne przejrzanie. Odpisałem do Naszej Księgarni, że zrobię to z początkiem stycznia. Do tego czasu chciałbym odroczyć odpowiedź w sprawie doktoryzowania się jej na UJ, bo od tego, jak ona to zrobiła, w dużej mierze uzależniam swoją decyzję. Nie znam Pani Lewinowej osobiście, opinie, jakie o niej

---

⁴¹ Zob. S. Pigoń, *W dwudziestolecie skrytobójczego zamachu na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „PHO” 1960, nr 1; J. H. (Jan Hulewicz), *W dwudziątą rocznicę wywiezienia profesorów krakowskich do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen*, „PHO” 1960, nr 1.

słyszałem z ust Pańskich, Suchodolskiego i Sandlerów prawie całkowicie zgodne, raczej nakazywałyby mi pewną rezerwę. W stosunku do innych kolegów, gdyby ktoś odchodził od nich z pracą nieprzyjętą miałbym skrupuły, wobec Kurdybachy zarówno ze względu na jego kapryśno-histeryczny stosunek do uczniów własnych i braku jakiegokolwiek lojalności wobec mnie, nie mam tych skrupułów, tylko że z drugiej strony nie mam wielkiego entuzjazmu do Pani Lewinowej. Niech zatem rozstrzygnie sama jej praca, którą postaram się przeczytać z początkiem stycznia.

Przesyłam w załączeniu rachunki za portoria pocztowe i rozmowy telefoniczne na kwotę 69 zł 75 gr z prośbą, by pani Ferens była tak uprzejma podrzucić je do Naszej Księgarni do zlikwidowania.

Łączę serdeczne pozdrowienia
Jan Hulewicz

[Dopisek ręczny] Czy wyszedł już 2-gi numer?

[20]

[Pieczętka]
Jan Hulewicz
Kraków, Al. Słowackiego 12 m. 5
[maszynopis]

Kraków, dnia 22 grudnia 1959 r.

Szanowny Panie Kolego!

Dziękuję uprzejmie za list z 15 bm. Z materiałów przysłanych mi wczoraj przez p. Ferens przeczytałem dwie pozycje: recenzję Brodowskiej o książce Brzezińskiego i biografię [Tadeusza] Orackiego o Jerzym Lancu. Jestem za drukiem obu pozycji⁴².

Co do recenzji Brodowskiej mam dwa drobne zastrzeżenia natury stylistycznej na str. 1, które zaznaczyłem ołówkiem.

Bardzo jestem za drukiem życiorysu Lanca, głównie z tego względu, że dotyczy on Ziemi Odzyskanych, a mianowicie Warmii. Przeglądnałem partie książki Boenigka „Minęły wieki, a myśmy ostali”⁴³, odnoszącą się do Lanca i to jeszcze bardziej utwierdziło mnie w przekonaniu, że będzie dobrze, jeśli rozpoczniemy osobny dział (w Roczniku Przeglądu, 1947 nazywałby się on Sylwetki) życiorysów właśnie życiorysem nauczyciela, który zginął z rąk hitlerowców na Ziemiach Odzyskanych. Nawiasem mówiąc, książka Boenigka też by bardzo zasługiwała na recenzję.

⁴² Zob. S. J. Brzeziński, *Polski Związek Ludowy (materiały i dokumenty)*, wybór i wstęp C. Wycech, Warszawa, LSW, 1957; rec. H. Brodowska, „PHO” 1960, nr 4; T. Oracki, *O Jerzym Lancu*, „PHO” 1960, nr 2.

⁴³ J. Boenigk, *Minęły wieki, a myśmy ostali*, Warszawa, LSW, 1957; wyd. II rozszerzone, 1971.

Jadę dziś na kilka dni do Bukowiny Tatrzańskiej (adres: numer 301, u Heleny Budzowej). 2 lub 3 stycznia będę z powrotem w Krakowie. Na sesję Dawidowską chyba nie przyjadę. Co do terminu zebrania redakcyjnego, odpowiadałby mi bardzo koniec stycznia. Co Pan o tym myśli?

Łączę serdeczne pozdrowienia, życzenia dobrych Świąt i szczęśliwego Nowego roku

Jan Hulewicz

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia prac Ryszarda Wroczyńskiego, oprac. W. Theiss i U. Pawłowicz, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2001.

Dutkova R., *Jan Hulewicz – uczonec i pedagog*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” (dalej: „PHO”) 1982, nr 3–4.

Gumuła T., *Czterdzieści pięć lat „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „PHO” 2003, nr 3–4.

Hądzelek K., *Wkład prof. Ryszarda Wroczyńskiego do rozwoju nauk o kulturze fizycznej*, „Ruch Pedagogiczny” 1999, nr 1–2.

Korespondencja Heleny Radlińskiej z Ryszardem Wroczyńskim z lat 1946–1954, oprac. W. Theiss, „Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój” 2003, t. XII.

Kozdrowicz E., *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2005.

Listy Heleny Radlińskiej do Jana Hulewicza z lat 1945–1954, wyd. J. Hulewicz, „Roczniki Biblioteczne” 1974, z. 1–2.

Listy Jana Hulewicza do Heleny Radlińskiej z lat 1945–1954, oprac. W. Theiss, „PHO” 1998, nr 3–4.

Luczyńska B., *Hulewicz Jan*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, red. T. Pilch, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.

Miąso J., *Wspomnienie*, w: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, red. A. Przeclawska i W. Theiss, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.

Mrozowska K., *Ryszard Wroczyński jako redaktor „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” 1959–1987. Garść wspomnień*, w: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, red. A. Przeclawska i W. Theiss, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.

Nowacki T. W., *Poglądy pedagogiczne Ryszarda Wroczyńskiego*, „PHO” 1988, nr 3.

Nowacki T. W., *Ryszard Wroczyński – wspomnienie*, w: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, red. A. Przeclawska i W. Theiss, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.

Nowacki T. W., *Trzydziestolecie „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „PHO” 1989, nr 2.

Od Redakcji, „PHO” 1959, nr 1.

Pilch T., *Wroczyński Ryszard*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, red. T. Pilch, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2008.

Pilch T., Theiss W., *Ryszard Wroczyński 1909–1987*, w: *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945, S–Ż. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, Warszawa, Wydawnictwo UW, 2016.

Theiss W., *Ryszard Wroczyński. 1909–1987*, „PHO” 1988, nr 3.

Theiss W., *Ryszard Wroczyński – pedagog społeczny*, w: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, red. A. Przeclawska i W. Theiss, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.

Wojnar I., *Wspomnienie*, w: *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek*, red. A. Przeclawska i W. Theiss, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.

Wroczyński R., *Notatki z okazji 25-lecia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”*, „PHO” 1983, nr 1.

Wroczyński R., *Ostatnie spotkanie z Janem Hulewiczem*, „PHO” 1980, nr 4.

Jan Hulewicz's letters to Ryszard Wroczyński, 1959

Summary

“Przegląd Historyczno-Oświatowy” (“The Journal of History and Education”), a journal published quarterly by the Polish Teachers’ Union (Związek Nauczycielstwa Polskiego), was reactivated in 1959. Since then, it was jointly managed by two editors – Jan Hulewicz and Ryszard Wroczyński. Their correspondence proves their fruitful collaboration. Jan Hulewicz (1907–1980), a professor at the Jagiellonian University, was a distinguished historian of science, schooling and education. He was an author of many studies and monographs, such as *Galicja's participation in the fight for the Polish school 1899–1914 (Udział Galicji w walce o szkołę polską 1899–1914, 1934)* and *The Polish Academy of Arts and Sciences in Cracow 1873–1918. The outline of its history (Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1918. Zarys dziejów, 1958)*. The recipient of the letters, Ryszard Wroczyński (1909–1987), an educator and historian, was a professor at the University of Warsaw. His numerous works include *Social pedagogy*, 5th ed., 1985 (*Pedagogika społeczna*, wyd. 5, 1985), *The history of Polish education until 1795 (Dzieje oświaty polskiej do roku 1795)* and *The history of Polish education 1795–1945*, 3rd ed. 1996 (*Dzieje oświaty polskiej 1795–1945*, wyd. III 1996).

The letters of Hulewicz and Wroczyński provide evidence of their great effort to reach the highest level of research work and to raise the editorial quality of the quarterly journal. Moreover, they reveal how both authors defined the purpose, strategy and methods of developing the academic environment. What is most

important, however, the letters present the profiles of Hulewicz and Wroczyński – their personality, system of values and professionalism. Their correspondence proves how strongly they clung to the principle of freedom and democracy, the idea of school and education democratization and their personal responsibility. The letters are also an important source of knowledge about a great number of scientists of that time, representing different scholar's traditions, different areas of expertise and experience as well as different research centres in the country.

Keywords: “Przegląd Historyczno-Oświatowy” (“The Journal of History and Education”), Jan Hulewicz, Ryszard Wroczyński, history of school and education, letters as a source of scientific research.